
Mirza hacıyev
NESİMİ
DÜNYASININ
SIRRI
18+

Mirza hacıyev

NESİMİ DÜNYASININ SIRRI

«Автор»
2026

hacıyev M.

NESİMİ DÜNYASININ SIRRI / M. hacıyev — «Автор», 2026

Büyük Azerbaycan şairi Nesiminin gezellerinin tamamen yeni tefsirini vermişim bu eserimde. Onun kamil bir dindar olduğu halde onu kafir adıyla damğalayanlar qezellerin manasını asla ve asla anlayamayan cahilleriydi diye bildirmişim.Eserde ilahi alem, cennet-cehennem, Arşi-Ali, sidretül-münteha barede bilinmeyenlerden, aynı zamanda Nesiminin bir ermeni güzeliyle aşikane munasebetinden vesair söhbet edilmektedir.

© hacıyev M., 2026
© Автор, 2026

Содержание

* 6

Mende sığar iken cahan, men bu cahana sığmazam. 6

* 9

Конец ознакомительного фрагмента. 27

Mirza hacıyev
NESİMİ DÜNYASININ SIRRI

---

*

Mende sığar iken cahan, men bu cahana sığmazam.

Manasını anlamadığı için cahil dünyasının küfr mühürüyle damğaladığı sır dolu bir qezel. Aqilleri hayrete getiren, şiirle söylenmiş bir felsefe. Cahil anlamamış, aqil ise, sadece, Allahlık iddiasında olan şairin cüratine, şiiriyatının derinliyine hayran olmuş.

Yalnız şairin zamanında mı böyle olmuştur? Bu güne kadar da bu qezel kendisine Allah diyen bir şairin qezeli hisap olunmuyor mu?

Maalesef böyledir. Nesimi deyince akıllara ilk olarak dine asilik, mürtedlik, imansızlık geliyor. Ol dem ki, üzün görmüşem, yüz yerde secde kılmışam, iman-şehadet etmişem, onda müsliman olmuşam diyen kafir şair?! Bu ne anlaşılmazlıktır?

Nesimi dünyasına yeni yaklaşımımla bak bu anlaşılmazlığa son vereceğim. Bu qezelin üstündeki sır perdesini götürüp onun asıl manasını ve ümumiyyetle Nesiminın sırlı dünyasını anlatacağım sizlere.

Nedir bu qezeldeki felsefe? Nice yani Mende sığar iken cahan? Eğer qezel Allahın diliyle deyilmişse Allah, sadece, bir cahan mı yaratmışdır? Biz Kıyamete kadar yedi dünya geçmeyeceyiz mi? Kıyametten sonra yerleştirileceyimiz mekanlar ne kadardır? Sekiz cennet ve yedi cehennem. O on beş mekanın arasında da Eraf adlı bir neytral mekan da yok mu? Qezel kimin diliyle deyilmişdir? Men sözüyle Nesimi hankı varlığı nezerinde tutuyor? Kendisini mi? Allahı mı?

Bak mesele de bundadır. Akıllara nedense üçüncü bir tahmin gelmemiştir. Oysa qezelin ortasındaca bu qezeli söyleyenin kimliyi açıkca bildirilmiştir. Gerçi mühiti-ezemim, adım Ademdir, Ademim, diyor şair. Yani qezeli söyleyen ne Nesimidir, ne Allahtır.

Qezeli hazret Adem söylüyormuş!

Bu beyte yetince Nesimini Allahlık iddiasında suçlayanlar kendilerine sormuşlar mı ki, o halde şair niye diyor adım Ademdir? Şair ad açıklıyor. Eğer diyelim hazret Ademi ve ya bir başkasını Allah hisab etmişse bunun Nesimiyle ne alakası varmış? Qezelin son beyti şaşırtmış ola bilir insanları, çünkü şair yalnız sonda diyor Gerçi bu gün Nesimiyim. Ve sanmışlar ki, Nesimi kendi dilinden demiş bu qezeli. Fakt göz önündedir yani. Ama düşünmemişler ki, niye bu gün demiştir şair? Sadece, Nesimiyim diyeceyi yerine neden misrada bu gün sözü vurğulanmışdır? Bu gün Nesimiyim. Dün, önceki gün, bir kaç yıl önce kim olmuşdur bu qezeli diyen?

Bunu anlamak için Nesimi felsefesine müracaat etmek lazımdır. Ama önceden diyeyim ki, bu, felsefe değil, hakikattır.

Bir zaman tasavvürüme bile getiremezdim ki, gün gelecek, Nesiminin qezellerine şerh yazacağım, dünyadan bir sır gibi geçmiş bu büyük şairin qezellerindeki gizlilikleri açmak görevi bana düşecek. Ve derkedeceğim ki, hayatımın manası, dünyaya gelişimdeki maksat bu imiş. Bana kadar bu altı yüz yıl içinde şairin qezeller gulistanına sayısız insanlar girmek istemiş tabii ki. Ama kimseye gönül kapılarını açmamış o kamiller ustadı. O yüzden Nesimi hakikatıyla hiçbir alakası olmayan her türlü fanteziler uydurmuşlar akıllarının dar çerçeveleriyle, kendisini Allah sanmış kanaatıyla akıllarına ne gelmişse yazıb dökmüşler. Allahsızlığını büyük bir cesaret gibi övmekle şairi yücelttiklerini sanan bu bedbahtlar böyle böhtanlarla, iftiralalra zavallı şairin kabirde kemiklerini bile sızlattıklarının farkında olamamışlar.

Elli iki yaşımın sonbahar gecelerinden birisinde hiç beklemediğim halde, tam bir tesadüf yüzünden şairin gülistanına girdim ben.

Hadise böyle oldu: Şamahı şehrinde geziyordum. Deli bir şerab içmek geçti gönlümden. Dağlar başındakı bu şehirden tabiate açılan füsunkar güzellikten cuşe gelmek için yani. Hem de dükan şerabı olmayacak, ev şerabı, asıl Şamahı şerabı olsun istedim. Ama bu gece zamanı qarib şehirde

kime sorayım hankı evde şerab satılıyor diye? Derken gördüm karşıdan güzel bir kız geliyor. İri bademgözlü, nazik yüzlü, incebelli şahane bir güzel. Uzun siyah donunun etekleri yerle sürünüyordu. Her adım attığında ortadan ayrılarak bileklerine kadar dökülmüş gür, siyah saçları deniz gibi dalğalanıyordu. Başında tacabenzer küçücük bir şey varıydı, tacın önünde de uzun bir durna teli. Sanki 1001 gece masallarından çıkmış güzeller güzeli şahzadeydi. Tac da, durna teli de yüzü gibi ışık saçıyordu sanki. Şaşırdım güzelliğinden vallahi, masallarda derler ya öl derse o an ölürsün, bak öyle birisi. Barı şerapsatanı sorayım bahanesiyle durdurayım dedim ama, dilimi-ağzımı kuruttu şahane güzellik. Mal gibi ağzımı açarak baktığımı gören kız yanımdan geçtiğinde yere bakarak güldü ve bana döndü: Ey qarib, meyfüruş mu arıyorsun? Ben tam sarsılmış halde onun güzel yüzüne baka-baka kaldım, meyfüruş ne demektirse bilmediğim halde başımı aşağı-yukarı etmekle tasdik ettim. Kız sakince Meyfüruş şerabsatan demek oluyor, dedi, Yüz adım kalkarsın, sağda büyük kırmızı kapı göreceksin. Dünyanın en güzel şerabı oradadır. Ama kimseye açılmaz o kapı, hep şerabtan anlamayanlar o kapıya gelmiş diye. Sen Ey fevkelkamil insan! dersin, yoksa sana da açılmayacak kapı. Haydi. Git. Hiç zaman da hiçbir kıza ağzını böyle açarak bakma. Ben sana dünyada en büyük iyiliği yaptım. Bu senin görebileceğin iyilik haddidir. Ve tebessümle sağol diyormuş gibi elini yelleğerek uzaklaştı. Yalnız karanlık içinde yok olduktan sonra yavaş-yavaş kendime geldim. Bu ne sırdı?! Bu ne güzellikti ya Rabbim?! Ne istediğimi nereden bildi bu ninesi ölmüş?! Gece zamanı böyle güzellikle sokaklarda dolaşmaktan korkmuyor mu?! diye düşünceler içinde onun tarif ettiği yere taraf kalkmağa başladım.

Hakikaten de tahtadan büyük kırmızı bir kapı varıydı orada. Bağırdım: Ey fevkelkamil insan!. Kimseden ses gelmedi. Bir de, bir de bağırdım. Nihayet, kapı kendisinden açıldı ve ben gür işıklı çok güzel bir bahçeye girdim. Her taraf gül-çiçekti. Hoş bir rüzgar esiyordu. Burnuma dolan gül-çiçek atrından mest olacaktım sanki. Başımın üstünde kuşlar uçuyordu; bir de baktım ki, kuş değilmişler. Kanatlı, son derece güzel kızlarmış. Aynen az önce sokakta gördüğüm kıza benziyorlardı. Öylece uzun donlu, uzun siyah saçlı, başlarında da durnatelli küçücük tac. Ama donları yeşildi, siyah değildi o kızınkı gibi.

Gül-çiçeklerin arasından uzun, zayıf bir adam göründü, bana taraf gelmeğe başladı. Selam verdi, selam dedim. Elinde bir kadeh varıydı, bana uzattı. Buyur, tadına bak. Yüzünde yeşil örtük varıydı. Düşündüm ki, şerabsatan budur herhalde. Ama bu uzun eba, başındakı bu çalma nedir? Ve neden yüzünü örtmüş ki? Doğrusu korktum bir az. Donmuş gibi durduğumu görünce güldü: Gel Nesiminin elinden badeyi nuş eyle ki,layezali işret budur, qüssesiz devran budur. Ben Adam ya hasta, ya da sarhoş, şiir diyor diye düşünerek kadehi aldım içtim. Gökteki kızlardan sesler geldi: Hasta değil o. Sarhoş değil o. Sana insan gibi görünmüş ama, hurdur o. Ben kadehi ona geri verdim. İçki acaip atırlı ve tatlıydı, gönlüme öyle bir rahatlık geldi ki, ömrümde buna benzer bir hazz duymamıştım. Dedi hoşuna gitti mi? Dedim çok güzelmiş ama, şerab değil ki bu. Dedi burada kimse şerab içmez, hep bunu içeriz. Dedim sanki sözler, cümleler içtim ben ama, son derece rahatladım. Birini de içer misin?, dedi. Benden önce gökteki kanatlı kızlardan ses geldi: Aman, o qarib, birisi yeter ona, yoksa ya boğulacak, ya deli olacak. Adam arkasında kimese seslendi:Çeşmeyi-lelin suyundan bir kadeh sun, saqiya. Göktekiler kendi aralarında konuşmaya başladılar: Bu Nesiminin irişmez kimse qövli-fiiline. Gah şeyhü-abid olur, gah da pirü-meyfüruş. Adam bana sordu: İçmek istiyorsun ama, beni tanımak istemiyorsun, öyle mi?. Yine kanatlı kızlar benden önce cevab verdiler: İstiyor. İstiyor. Yüzündeki örtük korkutuyor onu. Adam güldü: Madem ki, istiyorsun, o zaman ben de seninle içeceğim, yine arkasında kimese seslendi, Saqiya, camı getir ki, ben unuttum tevbemi. Eski takvimim benim bietibar oldu yine. Böyle diyerek yüzündeki yeşil örtüğü çekip attı. Ve ben iri bademgözlü, zayıfyüzlü, yüz çizgileri incecik çok yakışıklı bir adam gördüm. Sanki yüzü ışık saçıyordu. Parmak eninde simsiyah sakalı varıydı. Kaşlar, bıyıklar nazik, sanki kalemle çizilmişdi. Dudaklar da, burun da ince. Alt dudağının sağ tarafında küçücük bir ben varıydı. Dedi seçilmişlik nişanem budur ilahiden. Sonra elimden tuttu: Gidelim oturalım, saqi ne lazımsa getirecek, misafirimsin bu gece.

Bak bu yerdece uyandım. Rüya görüyormuşum. Ama o acaip güzel içkinin atırı burnumda, tadı ağzımda kalmıştı.

Nesimi qezellerinden bir kaçını ilk olarak orta okulda, yaklaşık kırk yıl önceler okumuştum. Sonralar okuduğumu hiç hatırlamıyorum, çünki anlamak çok zor gelmişti bana, arap-fars kelimeleri çok diye. Ama o rüyamdan sonra sanki o qezellere sarıldım ben, çünki her defa okudukca o güzel atırı burnumda, tadı ağzımda hiss ediyordum. Belki de bu, psikolojik bir haldir, yani o hazzı hiss etmek istiyorum diye hiss ediyorum, bilemiyorum. Ama bu bir fakttır ki, o rüyadan sonra qezellerdeki sırları açmak bana o kadehteki içkiği içmek kadar kolay bir iş olmuştur.

Qezellerinde şairin ne anlatmak istediğini mümkün kadar sade bir dilde söyleyeceğim ki, her kes anlaya bilsin. Ve Türk Dil Kurumunun yeni acaip kelimelerinden çok-çok uzak olan Nesimi devrinin ab-havası azacık da olsa yutula bilinsin diye fikirlerimi Türkiye türkcesiyle azeri türkcesi arasında köprü sanılabilecek bir dilde anlatacağım sizlere, değerli kardeşlerim. Qezellerden örnek getireceğim mısralara, beytlere ise, tabii ki, dokunamam.

İki büyük sırdan konuşuyor şair. Birisi Nesimi sırrıdır. Diğeri ise sırrı-pünhan ve ya küntekenzin sırrı diye geçiyor. Maksatım beşer evladına bu günece gizli kalmış bu iki sırrı açıb bildirmektir sizlere. Ama biliniz ki, söyleyeceklerim Nesimi okyanusunun vururb sahile çıkardığı inciler misalidir ki, o sahilde oynarken bulmuşum onları. O okyanusa girmeğe ise cürat edemem; çünki ilimde, akılda ve ilahiye verdiği gönlünün zenginliğinde Nesiminin ayağının tozu bile olamam diye o kanatlı perilerin dediği gibi ya hemen boğulurum, ya da deli olurum.

Şairi aslında olduğu gibi görmek ve onun beşeriyyete neleri bildirmek istediğini işitmek ister misiniz?

O zaman Nesimi qezellerine bu günece yazılmış bütün tefsirleri, izahları, şerhleri bir kenara bırakın ve gelin beni dinleyin.

*

İlahi alemle sidretül-münteha içindeki bütün maddiyyatın vahdeti Nesimi qezellerinin ana hattıdır; bunu anlamadan şairin sırlar hazinesinin kapısına bile yaklaşmak anlamsızdır; açılmayacak o kapı. Katiyyen anlayamayacaksın, mesela, şair neden diyor:

Çünki bir şehrin içinde mescidü meyhane var
Ehli – hak fark eylemez mescitleri meyhaneden.

Ehli – Hak, yani Hakka tapan insan fark eylemezmiş mescitleri meyhaneden. Hak Allahü – Tealanın güzel isimlerinden birisi değil mi? Hakka tapınmak Allaha tapınmak demek değil mi yani?

Öyledir. Nesimi için de mescit başka, meyhane – puthane başkadır. Mescitle meyhane ve puthanenin farklılığını, imanlıyla cahilin farklılığını kabüllenmek bakımından o da ananevi dindarlar gibidir. Bu, meselenin manevi tarafıdır. Ama o beytte mescitle meyhane ve puthanenin aynılığı her üçünün de maddiyyat bakımından aynılığıdır. Adem için, Ademin vücutunun parçaları olduğu için aynıdır. Yani o beyti Nesiminin dilinden işitmişler ama, Adem demiş onu Nesiminin diliyle.

Mescitem, hem medrese, meyhane ve puthaneyem
Hem bu beytin ehlyem, hem şehrinin esasıyam

diyor Adem. Ehli – beyt de benim, Mekkenin esası da benim, diyor.

Töhfeyem, pakize cövher, lamekanın xasıyam
Alemül – qeybem, vücutam, hem onun deryasıyam.
Hem kelamam, ayetem, hem müshefem sebül – mesan
Hem menem tövhidü - bürhan, pirimin mevlasıyam.
Cebrayılam, hem Mikayıl, İsrafilem, Azrail
Nazirem her yerde hazır, men hakkın kimyasıyam.

(sebül-mesan- tekrar yedi. Fatihe suresine işaredir. Hem Mekke, hem Medinede vahy olunduğu için yedi cümleden ibaret olan bu sureye tekrar yedilik diyorlar).

Dört büyük melek de benim, diyor Adem. Diyeceksiniz Adem başka, melek başka. Bu nasıl olur?

Evet, başka - başka varlıklardır. Ama Adem bu dedikleriyle kendisini mi kastediyor? Nesimiyi Adem konuşturuyor ama, Ademi kimdir konuşturan? İleride diyeceğim. Lütfen sabırlı olunuz, sonuna kadar sabırla dinleyiniz, herşeyi anlayacağınıza hiç şüphe etmiyorum. Ben sizlere bu zamanaca hiçbir yerde okumadığınız, hiçbir din bilgininin, hiçbir ülemanın anlatamadığı öyle şeylerden konuşacağım ki, bunların derinliklerine varırsanız Hakka yettim diyebilecek bir hale gelebilirsiniz.

Dicleyem, Nilem, Feratam, hem menem abi – hayat... Denizem, behrem, mühitem, qetreyem, deryayü – aşk... Qemerem, şemi – münevver, hem ateşem, badü – gil. Yani Yerde, gökte ne varsa, hepsi benim, diyor Adem. Ve daha da ileri gidiyor; yalnız müslimanım demiyor,

Tersayam, hem qeyri – millet ehliyem, nesraniyem
Hem menem zünnarü – xaçü, hem selib cübrasıyam.
Davudam, taxtü – Süleyman, hem menem mecmui – zat
Hem menem mehri – xudavend, divlerin ustasıyam.

Yahudi de, hristian da, hristianların hilafet zamanında farklanmak için kurşaklarına bağladıkları zünnar da, Süleyman peyğamberin emrinde olan cinler, divler de benim, diyor Adem.

Musayam, Turam, asayam, hem münacati – ilah,
Hem menem ruzi – bereket, Musanın beyzasıyam.

Hazret Musanın yanar ağactan işittiyi ses de, yahudiler sehralarda ac dolaştıkları zaman hazreti Musanın yalvarışları üzerine göklerden yağan yiyecek de, Musa peyğamberin firavunun karşısında koltuğundan çıkardığı beyaz eli de benim, diyor Adem. Çünki bunların hepsi maddi dünyadakı görüntülerdir, maddi dünyaya aittir diye benim vücutumdandır; mümin de, dine karşı gelen kafir

de vücut olarak benim cismimdendir, diyor. Bu yüzden muhammediyim, yahudiyim, nesraniyim demekle birlikte

Men Nesimiyem ki, Hakkın dini ve imanıyam
Hem imamü – mezhebem, hem de dinin yağmasıyam

diyor. Bakınız, qezelin bu son beyti yalnız maddiyatın vahdeti meselesi anlatılınca anlaşılıyor. Yani qezel Nesiminin, sadece, şair tahayyülü gibi kabül edileceği halde katiyyen anlamak mümkün olamaz ki, adam neden hem imamü – mezhep olsun, hem de dine karşı gelen. Cahil de düşünecek ki, adam herhalde münafik, riyakar olmuş, aşkarda hürufi mezhebinin imamı olmuşsa da kalbinde dine karşı çıkmıştır.

Nesiminin alemince Hakka kavuşmanın yolu bu büyük hakikatı, bu büyük ilmi kabüllenmekten geçiyor. Bunu kabül edenlerdir Ehli-Hak. Bak bunlar fark eylemez mescitleri meyhaneden. Bu ilmi, bu hakikatı kabüllenmeğenlerin namazı, sadece, itaattır. Allah secde etmek emretmiş, ben de secde ediyorum, aksi halde beni cehenneme atacak diye korkarım. Ama hakikatı bilmeden ona nice secde etmek mümkündür? Tabii ki, itaatle de cennetlik olacaksın ama, cennetin aşağı katları içinsin ebediyyen. Ama Adem Nesiminin diliyle konuşarak ilim veriyor insanlara ki, en yukarı cennetlerde, Firdevs cennetlerinde olsunlar. Çünki secdelerin en üstünü Allahın ilmini öğrenmektir. İlim öğrenmek imandan doğan secdedir, bir saatlık ilim öğrenmek secdesi altmış yıl gece-gündüz kılınan itaat secdesinden buna göre üstündür.

Malik ibn-Aufun idaresinde olan bedeviler İslamı kabül ettiklerinde Biz iman ettik demişler. Ama onların ilimsiz olduklarını bilen Allahü-Teala demiş ki, hayır, siz iman etmediniz, siz itaat ettiniz, iman daha sizin kalbinize girmemiştir.

Neden? Çünki ilimsiz iman yoktur. Ne kadar secde etsen, hayır emeller sahibi olsan, zekat versen, dinin bütün kurallarına dosdoğru emel etsen bile yine de, sadece, itaat etmişlerdensin. Adem Nesiminin diliyle o büyük ilmi anlatıyor beşeriyyete. Hem de insanların haline acıyarak, hiçbir savaş, kavğa talep etmeden anlatıyor.

Avare tek ne gezirsen ey özünden bihaber?
Gel Hakkın sırrını iste aşiqü-biçareden.

Aşiqü-biçareden, yani Nesimiden iste, Nesimiden öğren. Devrinin din adamları, feqihler, bilginler, vaizler Nesimiye karşı gelince şair onların haline acıyor,:

Vaktine var vaiza, qoygil meni öz halime
Çareni sen sana et, geç çaresiz biçareden.

Ve ya:

Hakka münkirdir feqih, inanma ol şeytana ki
Yoktur ol cinxilqetin kalbinde iqrar, isteme.

Bir başka misal daha:

Suretin esrarını zahid ne bilsin, ya feqih
Kul kefa billahe mehrem handa her hayvan olur.

(Kul kefa billah- De ki, Allah kifayet eder. Kurani-Kerim. Sure 29, aye 52)

Yünden dokunmuş eba, yani peşminepuş giyerek Hakka kavuşmak için terki-dünya olarak memleketler gezen sufi dervişleri de bu ilimden uzak oldukları için kınıyor.

Sufiye- peşminepuşun batini safi değil.
Ol haçan kurtarasıdır nefsini emmareden?.

(batin- iç; emmare- emr eden, yani şeytan anlamındadır)

Ve ya:

Ol ki özün bilmedi, gezdi cahanı serbeser
Varlığın Hakk bilmedi, kurtarmadı emmareden.

Nefsinin esaretinde olarak Allaha itaet eden adam Ademin nezerinde boynunda boyundurukla devvarede herlenen öküz misalidir. Ama Nesiminin apaçık sözlerinden sonra da boynundakı boyunduruktan kurtulmak istemezse, demek, öküzden de kötüdür, devvareye bile yaramaz. Çünki

öküzün şüuru yok diye onun boyundurukta olması kınanılası değildir. Ama şüurlu varlık gibi yaratılmış insanın boyunduruktan kurtulmak istememesi Allahın hoşuna gitmez.

Çün Nesimi on sekiz bin alemin maksutudur
Kim bu devri bilmedi, sür ta çıka devvareden.

Ananevi, muhafazakar dindarlığın uzun-uzadı efsanelerine uymayın, diyor şair. Sizin dinlemeli olduğunuz şey benim ilahiye olan aşk hikayetimdir.

Zahidin efsanesinden hasil olmaz faide
Var iken eşqin hedisi, neylerem efsaneyi.

Ve ya:

Eşqin hedisin gel işit, efsaneye aldanma ki
Kuran satan her vaizin neqli uzun efsanedir.
Tesbih ile seccadeyi elden bırak, ey müttaki
Ol zülfi-xala bak, onu gör ki, ne damu danedir.

Ve ya:

Ey Süleyman mentiqinden kuş dilin öğrenmeğen.
Dive uymuşsan, onunçün tabeyi-efsanesen.
Gel enelheq sırrını meyhane ve meyden işit
Ey düşen inkare, niçün münkirü-meyhanesen?.

Ve ya:

Ey Hakkı her yerde hazırdır diyen eğrinezer
Bes ne meniden seçersen Kabeden puthaneyi?

Kıblenin Yeruselimden Kabeye çevrilmesi Kurani-Kerimden bildirildiği gibi büyük hadisedir . Ama o mukaddes Kitabda bu da bildiriliyor ki, bu, iman edenler için değildir. Yüzünü hangı tarafa çevirirsin, vechi-ilahi oradadır. Kıblenin değiştirilmesi, sadece, Rasulillaha tabe olanları arkalarına dönecek olanlardan belli etmek içindir. Yani İslamı kabül etmiş olsalar da yine de önceki zamanlarındakı gibi Yeruselime yüzlerini çeviren ehli-Kitabdan hilekar olanlar bundan sonra namaz zamanı arkalarına dönmüş olacaklar ve böylece samimi olmadıkları belli olacak. Neden arkalarına döneceklermiş? Çünki Medine şehri Yeruselimle Mekke şehrinin arasında bir düz hatt üstündeki gibidir. Nesimi bu yüzden diyor ki, arif adamın kıblesi Kabe değil, suretü-Rahmandır. Yani Ademin cennete salınması halinden önceki halinin yüzüdür. Vechullahtır yani kıble.

Menide üzü kıblede ol arif imiş ki
Üzündür onun kıblesi, eynindir imanı.
Ol lövhdü, ey üzü qemer, gül yanağın ki.
Ruhül-kudüs ol lövhden indirdi kelamı.

Ve ya:

Ey qaşın mehrabü, üzün kıble iman ehline.
Aşiqin beytülharamı suretü-Rahman olur.

Beşer evladı içinden peyğamberlerin ilahi alemle yalnız melek Cebrayıl, yani ruhül-emin vasıtasıyla konuşmasını kabüllenmiş dindarlık insanın o alemdeki diğer varlıklarla --- Ademle, cennet huri ve perileriyle konuşmasını, tabii ki, kabül edemezdi. Ananevi dindarlık için bu, beşer tarihinde acaip bir yenilik idi. Ama Nesimi melekle de konuştunu bildiriyor.

Bezminde ezel saqisi lelin mana sunmuş
Ol badeyi ki, ruhul-emindir dolu camı.

Bezminde, yani meclisinde. Yüce Mecliste. Kim sunmuş? Ezel saqisi. Yani Hak. Lelini, yani ilmini, biliğini, kelamını bana sunmuş. Hankı badedir o? İçi ruhül-eminle doludur. Yani Allah ruhül-emini görevlendirmiş ki, bana ilminden versin.

Diye bilirler ki, ne çok varlık konuşuyormuş Nesimiyle. Ama hayır. Nesimi için Adem de, cennet hurileri ve perileri de, melekler de Allahü-Tealanın, sadece, muhtelif aşamalardakı tezahür formaları, şekillenmeleridir. Bu yüzden onlardan her hankı birisinin görüntüsü ve konuşması şair

için Ruhül-Kudüsün konuşması ve görüntüsü gibidir. Rahman muhtelif suretlerde tezahür eder, konuşan ise bir tek Hak olar. Adem Nesimiyle cennetteki haliyle konuşmuş, ona cennetteki haliyle görünmüştür. Ama ona hem cennetten önceki, hem cennetteki, hem de cennetten sonrakı maddi dünya olmuş halinden haberler veriyor. Lelin şerabını ilkin yaradılışı zamanı içmiştir o. Zerre menem, Güneş menem... Əncüm ile felek menem... Musayam, Turam, asayam... Denizem, behrem... diyorsa maddi halinden haber veriyor. Ama Hem kelamam, ayetem, hem müshefem sebülmesan , Cebrayılam, hem Mikayıl, İsrafilem, Azrayıl diyorsa bu onun cennetten önceki ilkin halidir. O halinde ki, Yüce Mecliste Allahü-Tealaya eşyaların adlarını demişti. O halinde Ademin varlığında melekler ve cinden farklı olarak Allahın Hüsnü-Camalını oluşturan bütün Mübarek Adların mecmusu var. Tabii ki, Hüsnü-Camal konkret vücut halinde değildir. Sonsuzdur. Adem ise konkret vücut halindedir. Yani o, Allahın Mübarek Adlarındakı sıfatların mecmusudur. Yani Adem Rahman değil, suretü-Rahmandır, ayetü-Rahmandır. Adem Hak değil, suretü - Haktır, kelamü - Haktır. Yani Nesimiye göre, Allahü-Teala Ademi yaratırken onun misalinde kendi vücutsuz, benzersiz Hüsnü - Camalına konkretlik vermişdir. Melekler ve İblis Hüsnü - Camalı konkret bir vücut halinde göre bilsinler diye. Adem bu sebepten meleklerden ve cinlerden üstündür ve bu sebepten Allahü -Teala onlara emretmiş ki, Ademe secde ediniz. Yani Ademe secde etmek Hüsnü - Camala secde etmek gibidir. Bu ilkin halinde Ademe Hüsnü - Camalın ayinede tam görüntüsü demek asla ve asla doğru olamaz tabii. Fark sonsuzlukta bir kadar büyüktür yani. Biz ayinede eksimizi görünce Bu benim deriz. Ama Adem Hüsnü - Camal değildir, Hüsnü-Camaldakı Esmail - Hüsnanın sıfatlarının konkret vücut halindeki mecmusudur. Bu sıfatlar meleklerde ve cinde yoktur, bu yüzden Adem yaratılış bakımından onlardan üstündür.

Adem Nesimiden küsüp gittiği vakitler onunla melek, cennet hurisi, perisi konuşmuştur. Daha doğrusu, Adem bir sonrakı hali olan cennet haliyle değil, melek - huri-peri kılığında onun gözüne görünmüştür. Ama şair onu aslında olduğu haliyle görmek istiyor. Melek görünce bakınız ne diyor:

Kıbleyi-iman göründü sen büti - eyyareden
Aferin olsun, seni ne hoş yaratmış yaradan.
Hankı bürcün yıldızısan, ey melek, bilsem seni
Menzilin ref oldu yüz bin kövkebü - seyyareden.

Şair anlıyor ki, Adem yine ona küsmüştür. O yüzden direk görüşe gelmediğini naz - qemze hisab ediyor. Ama aşkından dönmeğeceğini bildiriyor:

Ya Rab, ol qemzen okun bin yerden artık yemişem
Aşik oldur ki, qayıtmaya yediyi yareden.

Şair itirazını bildiriyor. Ademin sözlerini melek vasıtasıyla almak istemediğini, direk onun kendisinden işitmek istediğini bildiriyor bu qezelde. Melek çok güzeldir ama, o, Ademi istiyor.

Yanağın şemine hüsnü Yusifin pervanedir.
Çok gönüller yağmalanmış sen üzü mehpareden.
İşvesinden fitneler xetm oldu şehla gözlerin.
Kimsene harfin okumaz ayrı ol mekkareden.

Yani bu günece Allahtan, Haktan gelen ayetleri melek kıyafetinde görünerek peyğamberlere yetirdin, sonu ne oldu? İnsanlar bölüm - bölüm, mezhepler, tarikatler, ümmetler halinde biribirilerine düşman oldular. Din adına savaşlar bitmek bilmedi, haçlı savaşlarında milyonlarca insan kırıldı. Çünki insanlar bilmediler ki, bütün peyğamberlere ayeler bir tek Yaradandan bir tek Ademe geliyor, Adem de bunları melek kılığıyla peyğamberlere iletiyor. İnsanlar anlayamadılar ki, bütün ayelerin kökü aynıdır, çünki peyğamberlerle direk konuşmadın, melekmişsin gibi konuştun, bir harfını bile o mekkaresiz okutmadın, o yüzden insanlar senin hakikatinden, bu maddi dünyanın senin vücutundan oluşturulduğundan habersiz oldular, gönülleri yağmalanmış gibi oldular.

Nesiminin qeyb alemiyle alakası genclik yıllarından, şairliyinin ilkin çağlarındaca olmuştur. Hele Nesimi lakapı götürmezden çok - çok önce Seyyid, Hüseyni lakaplarıyla şiir yazdığı genclik yıllarında şiirlerinin nerelerdense, Yerdenkenar alemlerden geldiğinin farkındaydı. Ama o devrinin

qezellerinden de anlaşılan budur ki, bu onda ne hal idi, şiirlerine bunca güzellik veren hankı gözegörünmez kuvvet idi, bilemiyordu.

Seyyid şiiri senin vasfında mucizdir tamam
Bilmenem Ruhül - Kudüs fehm eder , ya Cebrayıl.

Ama bir defa rüyasında onu qeyb aleminden ilhamlandıran sırrlı mahluku, nihayet, görüyor. Ve o rüyadan da şair onun güzelliğinden deli - divane olarak uyanıyor.

Yatırken dün gece gördüm siyah zülfünü boynumda
Dedim, ey dilber, nedir bu remzime tedbir?
Divane oldu deli gönül, saçın zencirine bağla
Menim gönlüm delisine senin zülfün teli zencir.
Vücudum padişahisen, gönül verdim, seni sevdim
Sana gönül veren aşik haçan can eyleye teqdir?

Ve ta ömrünün sonuna kadar da bu deli aşk onu yandırıp yakıyor. Her zaman kederli, dalğın, derin düşünceler içinde oluyor. Aşkın gücünden gönlü viran olduğundan şairin daima mest, süzgün gözleri yürekdolusu sevince, gülüşe elveda diyor.

Ey Nesimi, ol xumarü gözleri fettan gibi
Daim esrüksen, meger kim, nergizü-mestanesen.
(esrük – sarhoş).

Şair o geceye kadar hiç bir zaman, hiç bir yerde böyle bir güzellik görmemiştir; bütün yaratıcılığı boyunca bunu itiraf ediyor. Bu güzellik onu ondan almış, gönül evini yağmalamışdır. Can ile iki cahanı vermeye razıdır, yeter ki, yine onu görsün.

Gel meni qurtar ferağından ki, kafir canına
Damu etmez bu azabı ki, mana hicran eder.
Can ile iki cahanın ver, nigarın veslin al
Kim bu beyi kılmadı, sermayesi hüsran eder.
(damu – cehennem)

Rüyada ilk defa görünce onu melek sanıyor. Ama o zamanlar daha bilmiyormuş ki, Ademmiş o. Daha doğrusu, Ademin cennetteki hali. Sonralar bilecekti ki, onun gözüne huri, peri şeklinde görünen de odur.

Sonra bu dilber, nigar onun rüyalarına devamlı gelmeğe başlıyor, onunla her defa ilimden, hikmetten konuşuyor, Kurani-Kerim ayelerinde bazı karanlık kalan makamları anlatıyor ona şiirle. Yalnızca sübh zamanı, dan yeri sökülmeğe yakın anlarda geliyormuş o. İlahi alemden güzel haberler getiriyormuş ona. Her defa onun gelişinden az önce ılık, hoş bir sübh rüzgarı hiss ediyormuş şair. Buna nesim diyorlar. Sübh nesimi. Adem bazen uzun zaman görünmediğinde Nesimi sübh nesimine soruyor onun halini.

Ey nesimi-sübhdem, billah şu yarım hoş mudur?
Ol hebibim, dilberim, alemde varım hoş mudur?

Ve her böyle görüşten sonra şairin sanki ilahinin kudretinden yoğrulmuş acaip güzel şiirleri yaranıyor. Yaranınca da işitenlerin kalbini ovsunluyor sanki. Mısralara inci gibi dizilmiş sözler, bazen üç - dört - beş anlam ifade eden mısralar deli aşktan vulkan gibi püsküren şair gönlünden bedaheten, sanki kendi - kendiliğinden bir şelale gibi aktıkca akıp gidiyor. Seyyid Ali Seyyid Muhammed oğlu bundan sonra önceki lakaplarını bırakıp İmadeddin Nesimi, ve ya kısaca Nesimi lakapı götürüyor kendisine. Ve kısa bir zamanda bu şiirler bir tarafta Afrikanın kuzey memleketlerine, Mağrip ölkelerine, diğer tarafta Asyanın ortalarına, Maveraünnehre kadar gidip çıkıyor. Ve müsliman şarkında ondan çok sevilen, ondan yüce bir şair olmaz oluyor. Bu lakapla sanki dilberin, nigarın gelişini haber veren sübh rüzgarına, nesime minnettar olduğunu göstermek istiyor şair. Nesimi, yani nesimden olan, nesime ait, nesime has.

Çün gördü Nesimi üzünü zülfe dolaşmış
Bildi şebi-hicr ötdü ve vakti-seher oldu.

Yani onun gelişinin sübh zamanları ve de rüzgarla, yani bad ile olduğuna öyle alışmış ki, şebi-hicrin, ayrılık gecesinin bittiğini ve sübh açılmakta olduğunu artık onun yüzüne dolaşmış zülfünü görünce biliyor.

Bad ilen gönder mana saçın buyin her sübhdem
Ta ki yandım, geçti hadden intizarım, hardasan?
(bad – rüzgar)
Ve ya:
Sübhdem dildarımı gördüm, otağından gelir
Öyle sandım huridir, firdevs bağından gelir
Ya meger nuri –t ecellidir, eyan oldu yeqin
Ay ile Gün teleti gülgün yanağından gelir.

Sübh zamanları onun gelişinden cennet atırı bürüyormuş her tarafı. Hatta Yer yüzü atırları, Çin nafesi, enberi - falanı gözünden düşmüş artık şairin.

Çin nafesinden bezdi can, enberden usandı gönül
Her sübhdem ol dilberin zülf ile xalın arzular

Şair onu görmediği zamanlar ona selamını, yürek sözlerini de haman o sübh rüzgarına, dan yeline diyor.

Sen Nesimi razını, ey dan yeli, yare yetir
Sensizin halim perişan, biqerar oldu yine.

Melek sandığı varlığın vefalı olması, onun görüşüne devamlı gelmesi, sıradan yoksullardan birisi olan, malı - mülkü, var - devleti olmayan miskin bir dervişe, fakir bir gedaya gönül vermesi şairin nezerinde ilahinin ihsanı gibidir. Kudreti kamil olanın adeti ihsan olur, diyor.

Gerçi ihsan ettiğin daim vefadır aşiqe
Sen vefalısan, vefa kıl ki, cefa çendan gelir.
(çendan – o kadar)
Ve ya:
Lütfi - ihsan vaktidir, şaha, mana ihsan gerek
Çün ezelden kısmet olmuş lütfi - ihsan sizlere.

Şair, ümumiyyetle, ne zamansa bir gün qeyb aleminin varlıklarıyla temas kuracağını beklemiyormuş. Arzusunda değilmiş demek hiç doğru olamaz yani. Böyle bir şeyi kim arzulamıyor ki? Şamahı medresesinde mükemmel tahsil almış, mantık - cebr - yıldız ilimlerinin inceliklerine sahiplenmiş şairin böyle bir teması arzulaması tam normal bir şeydir. Ama o devrin yüksek ilim almış adamlarının en büyük arzusu ilim aldıktan sonra dünyayı gezmek, insanları, halkları, şehirleri, köyleri görmek, tanımak idi, aksi halde tam ilim sahibi olamıyorlardı. Nesimi de dünyagörüşünü artırmak için gezergi hayatı seçmişti kendisine mürşidi Fezlüllah Neimi gibi. Ama samimi olarak itiraf ediyor ki, qeyb alemiyle teması onun için qefil, beklenmeden olmuştur.

Senin eşqindir, ey dilber, mana hem mürşidü hem pir
Qefil men eşqine düşdüm, nedir çare, nedir tedbir?
Ve ya;
Nagahan bir Aya verdim gönlümü
Can ile yağmaya verdim gönlümü
Hüsnü bihemtaya verdim gönlümü
Münteha balaya verdim gönlümü.
(nagahan- qefilden, beklenmeden; hüsnü bihemtay- güzelliği eşsiz, benzersiz olan; bala- yüce).

Hatta görüşüne gelen varlığın ilk zamanlarda hankı varlık olduğuna kesin karar veremiyor.

Bilmenem huri misin, yoksa melaik, ya peri
Kim ki gördü üzünü, şermende oldu, hu tutar.
(şermende olmak – utanmak).

Hurilerin gözleri iri oluyor. Bunun gözleri ise çekik imiş. Moğal - Çin insanlarının gözlerine benziyormuş.

Ol moğol-çin nergizinle çünki kaptın gönlümü
Bağrımı cövrünle pürxun, ey dilaram, eyleme.

Ve ya:

Gözümden gerçi dilkeşdir saçın şivesi amma
Nesimiyi bu sevdaya bırakan ol moğol - çindir.

Ve ya:

Ne yağmacı moğol - çindir bu, ya Rab !
Gözün sevdaları yağmaya düşmüş.
Neden düşmüş saçın hindusifat kim?
Yanağın hemrayi laleye düşmüş.
(hemra – kırmızı).

Ve ya:

Ol moğol - çin nergizinle çünki kaptın gönlümü
Çün bilirsen ki, ne gizli dürlü esrar ondadır.

Ümumiyyetle, Nesimi onu, sadece, sifat türüne göre değil, yaratılış itibariyle de kesin türk bilmişdir. Hint tavuğunun yüzü gibi nazik yüzlü, çekik gözlü, uzun düz siyah saçlı, yağmacı bir Orta Asya türkü gibi tasvir etmişdir onu.

Ol alı çok ala gözün gönlüm evin yağmaladı
Yağmaçı türkün adeti her handasa yağma imiş.

Yani madem ki, türktür, gönlümü qaret etmesinde, yağmalamasında acaip bir şey yoktur. Neden? Çünki türkün adeti savaştır, yağmadır, sahiplenmektir.

Demek ki bu sıfattaymışsa huri değilmiş şairin rüyalarına giren o sırlı varlık.

Peri imiş mi? Hayır. Perilerin kanatları oluyor. Bunun ise kanatları yokmuş.

Melek de değilmiş. Meleklerin de kanatları oluyor. Üçer, dörter, beşer kanatlı oluyor melekler. Hem de melek qeyb aleminden haberleri ona rüyasında niye getirmeliymiş? Hem de melek haber getiriyorsa, o zaman Nesimi peyğamber olmalı değil mi? Ama peyğamberlik hazreti Muhammedle de bitmedi mi?

Daha akılalmaz tarafı budur ki, eğer o melekmişse, Nesimi onu görünce neden korkmamıştır? Son büyük peyğamber bile melek Cebraili görünce korkuyormuş. Allahü-Tealaya yalvarmış ki, kendisini görmeyeyim, yalnızca sesini işiteyim. Ve Allahü -Teala da onun bu yalvarışına göre ilk defalardan sonra Rasulillaha onun yalnızca sesini duyurmuştur. Nesimi ise o sırlı varlığı görünce ona bir gönülden bin gönüle aşik olmuştur. Onu yine görmek için dünyaları vermeğe hazır olmuştur.

Nihayet, sonrakı gelişlerinin birisinde sırlı misafir şaire açıkca adını söylüyor:

Gerçi mühiti - ezemem, adım Ademdir, Ademem
Dar ile künfekan menem, men bu mekana sığmazam.

Şair onun büsbütün ayelerden oluşan vücutunu görünce onu Ruhül - Kudüs sanıyor.

Ruhül - Qüdsün nefesidir nitqü - Nesimi
Hakk der ki, yine dembedem elminnetü - lillah.

Sonralar meleklerle de, perilerle de, cennet hurileri ile de görüşleri olmuştur Nesiminin. Onlar da, tabii ki, son derece güzelmişler ama, şair mukayese ederek onların güzelliğini Ademin güzelliği yanında bir hiç sanıyor.

Vermez seni min cennetü, min hura Nesimi
Sen aşiqe hem cennetü, hem hurü - cinansan.

Ademi görünceğe kadar da Nesimi dindar idi. Kendisi de, babası da, dedesi de soyları peyğamberden gelen seyyidlerdendi. Seyyid Ali Seyyid Muhammed oğlu derlerdi ona doğma vatanı Şamahıda. Ama yalnız Ademin bütünlükle ayelerden oluşan vücudunu görünce imanın ne olduğunu

derk etmişdir. Anlamış ki, Levhi - Mahfuz, Xetmi – Kuran, Rövzeyi - xüld ile rizvan, suretü - Rahman dediği bu nurlu, mübarek camaldır iman diye anlatılan şey.

Ol dem ki, üzün görmüşem, yüz yerde secde kılmışam
İman şehadet etmişem, onda müsliman olmuşam.
Ve ya:
Kabeden dönderdi üzün kim ki gördü üzünü
Gör ne gerçek kıbleyü - divara döndermiş üzün.
Ve ya:
Ey qaşınla kipriğin, mişkin saçın ümmül - kitab.
Ehli -Tövhidin imamü mürşidi Kuran olur.
Ve ya:
Yazılıdır sehfesinde suretin inna-feteh
Harf - harf onun üzünde xetmi - Kuran gizlidir.
Ve ya:
Levhi - Mahfuz oldu qaşın, kipriğin eşq ehline
Suretin lövhünde, ey can, Hak dedi Fürkan gelir.

Nesiminin qezellerinin mayasını bak bu fikir teşkil ediyor. Sanki insanların itaatle imanın farkını anlamadıklarını, namazlı - oruclu her hankı bir dindarın kendisine ben imanlıyım demesini gören Adem Nesiminin diliyle insanlara imanın aslında ne olduğunu anlatıyor. Şair anlatıyor ki, ey zahid, sen, sadece, itaat ediyorsun, o dünyada cennetliklerden olarak ebediyyen cennet insanı gibi yaşamak arzusundasın. Biz ise ehli - aşikleriz, ehli - itaat değiliz, suretü - Rahmana kavuşmak hasretiyle yanıyoruz. Arzuladığınız cennet Ademin cennetten önceki halindeki yüzündedir, biz hürufiler sizlerden farklı olarak o yüze, suretü - Rahmana kavuşarak ebediyyen cennet huru ve hurisi olmak arzususyla yaşıyoruz. Cennet insanı gibi değil, cennet huru ve hurisi gibi ebediyyen yaşamak --- Adem Nesiminin diliyle insanları bak buna davet ediyor.

Nesimi çün vüsalından irişdi cennetü - hura
Ne mehşerden hesab eyler, ne damunun azabından.
(irişmek – yetişmek; damu - cehennem)
Ve ya:
Ey Nesimi, cennetü - hur ol nigarın veslidir
Çün men ol mehbubu buldum, cennetü - hur olmuşam.

Yani cennet huru olmak için Ademin vesline yetişmek gerektir, bunun içinse onun Nesiminin diliyle söylediklerini kabüllenmek lazımdır. Ben o mehbubu bulmuşum diye artık cennet huru olmuşum. Öldükten sonra mehşerde hisab vermem, cehennem azabından da telaşlanmam, çünki yüksek cennetlerde yüksek makamda olacağım.

Tesbih ile seccadeyi arz kılma ehli - hala, diye şair ananevi dindarlığa anlatıyor ki, tesbihle seccadeden çok - çok ileridir ilim. Çocuklar gibi şarakhaşarak tesbih çevirmektense al bir ilim öğren yani.

Aşiqü - sadik tuzağın kuşu, ey zahid, değil.
Dane düzme tesbihi, seccadeyi dam eyleme.
(dam – tele)

Yani, ey ilimsiz dindar, sadik aşik olan hürufi tuzağa gelecek kuş değil, boşuna tesbihi dane dizerek seccadeyi ona tele etme. Yani bize tesbih değil, ilim önemlidir.

Muhafazakar dindarlar, tabii ki, ona düşman kesilmişlerdi küfr ediyorsun diye. Ama Nesimi dediklerinden dönmezdi. Suretü - Rahmana --- Ademe kavuşmadan, yani ilahi ilme sahiplenerek imanlı olmadan cennet bizlere gerekmez, diyordu.

Cennetü - didar imiş maksudi - ehli-marifet
Bir nefes onsuz gerekmez cennetü - meva bize...
Yar eşiğinden bizi, zahid, çağırma cennete

Cennetü - meva size, bu suretü - ziba bize.

(meva – mesken; ziba – güzel)

Diyor ki, marifet ehlinin maksatı cennetle görüştür ama, bize, yani hürufilere bir tek nefes bile onsuz, suretü - Rahmansız gerekmez cennet meskeninde. Ey mühazakar dindar, yar eşiğinden, yani suretü - Rahmandan bizi cennete çağırma, cennet meskeni size olsun, bu güzel suret bize.

Çün bize malum olubdur manayi - Ümmül - Kitab

Arifem, semime sığmaz zahidin efsanesi.

Kafirin bütxanesi var, müminin --- Beytülharam

Aşiqin yar eşiğidir Kabe ve bütxanesi.

(Ümmül - Kitab - göklerdeki Ana Kitab; sem - kulak; yar eşiği - suretü Rahman, Adem).

Nesimi remzi olarak ona dilberim, nigarım, sevgili yarım diyor. Yani, tabii ki, platonik bir aşktır bu. Şair onun eşsiz güzelliğinde Yaradanın kudretini görüyor. Ona insan diyemiyor, böyle insan olamaz, diyor.

Ger desem Haksan nigara, qüsseden iblis erir

Ve desem insan, bu sığmaz eqle ki, insan budur?

Gözlerin Allahü - nurun sözlerin tefsir eder

Ey bu manadan habersiz, suretü - Rahman budur.

Acaip güzel beytlerdir. Şiiriyyattan ilave derinlerden derin mananın ne kadar da az sözlerle söylenmesine, hele sözlerin mısralarda yerleştirilmesine ve de hecalardakı gönül okşayan ritme bakınız. Sanki karanlık çöllükte yıldızlı gecede dervişler okuyup oynuyorlar; tambur çalmağa ihtiyac yoktur, tambur sesi mısralardan süzülüyor gibi. Mana da superdir. Diyor ki, Ademe Haksın dersem, ona secdeden imtina etmiş İblis deli olar, qüsseden erir. Ama insansın da diyemem, çünki hiç akıl almaz bunu ki, insan böyle mi olur? Ey cahil, onun gözleri Allahü - nurun, yani Hakkın sözlerin tefsir eder, sen bundan habersiz olduğun için bilemiyorsun ki, suretü - Rahmandır o.

Şairin muhafazakar dindarlara, esasen de, sufilere mantıklı ve açık - aşkar aşağılayıcı sözleri onları çileden çıkarıyordu .

Zerqü - riyası çoktur, sufi sözüne uyma

Niçün ki, işi daima tezvir ile riyadır.

(tezvir – hile)

Ama, onun acaip güzel şiirleri karşısında --- Fezlüllahın idamından sonra hürufiliğin bu en kudretli silahı karşısında aciz idiler. Bütün Şark aleminde Nesimiye beraber ikinci bir şair yok idi. Tevazökarlıkdan uzak görüne bileceğinden çekinmeden şair bunun hakikat olduğunu şiirlerinde açıkca söylüyordu; sanki varsa bana beraber birisi, çıksın meydana diyordu.

Elfazi Nesimi bu gün bir mücizedir ki

Benzer ona bir lölöi - şehvar ola bilmez.

(elfaz – sözler; lölöi-şehvar - şahlara layik inci).

Ve ya:

Vasfinda Nesimi değil ol zat ki onun

Mislin göreler, ya bulalar zatına hemtay.

Hoş bir sabah rüzgarı gibi ruh okşayan bu qezeller şaire mescitlerden, meclislerden lanetler yağdıran sufi dindarların her türlü çabalarına rağmen acaip idi ki, genellikce sufi dervişlerin gönüllerine yol bulmuş, dillerinin ezberi olmuşdu. Şair sufilere karşı geldiğini ayani göstermek için dervişlerin giydikleri sufu bile bırakarak gebenek denen yapıncı geyinmiş olsa da sufi dervişler şehirleri, köyleri, dağları, dereleri gezerek onun esrarengiz qezellerini bütün Şark alemine yaymaktaydılar. (Gebenek sözü yanlışlıkla Anadolu lehcesinde gelebek anlamında olan kepenek gibi yazılıyor ve bazı araştırmacılar hayallerinden kuvvet alarak şairin düşüncelerinde gelebeğin çok mühüm rol oynadığı hakkında tamamen esassız fanteziler uyduruyorlar. Kepenek değil, gebenek diyor şair, ey nesimişinaslar. Üst geyimdir bu, hırkadır, yapıncıdır, suf gibi çiyine atarlar. Şair kendisi de bunun bir elbese olduğunu açıkca bildiriyor.

Gebenek geydiyime kimseler eyb eylemesin
Kim ki halıma menim kılmadı nöksan gebenek
Merifet ehline geldi gebenek atlasi - has
Ne revadır ki, giye cahilü - nadan gebenek
Ey Nesimi, yeri gey, hırka erenler donudur
Giymedi münkir onu, sandı ki, zindan gebenek).

Yani Nesimi elbesesiyle de ananevi dindarlığın karşıtı olduğunu göstermişdir. Çünki o, kesinlikle gül - bülbül şairi olmamışdır. O, qeyb aleminin varlıklarıyla devamlı alakada olarak onlardan ayelerin karanlık tarafları hakkında mükemmel bilgiler alan ve kendisini bu bilgileri beşeriyyete iletmekle görevli bilen kamil ilahiyyatçı, fevkalade derin ilim ve iman sahibi olmuştur. Qezellerin sembolik olan ilkin manasından yola çıkarak onlardakı yüksek poetik süsü, bedii tasvir ifadelerini araştıranların gerçek nesimişinaslıkla hiçbir alakası yoktur. Nesimi derya değil, sahilsiz bir okyanustur, mısralardakı satıraltı manaları gizlemek için kullandığı remzlerse o okyanusta yüzen küçücük tekneler gibidir; o teknelerde yüzerek okyanusun içine dalmadan onun derinliklerinde nice kıymetli incilerin, mücevherlerin olduğunu asla bilmek olmaz.

Sendedir ol genci - pünhan, gezme her viraneyi
Denize dal, ondan iste, ey gönül, dürdaneyi.
(genci - pünhan – gizli hazine)

O gizli hazine sendedir, kafanı çalıştır, aklını kullan, ne demek istediğimi anla yani, diyor şair. Mesela, qezel böyle başlıyorsa ki, Mevsimü - nevruz neyistan aşikar oldu yine, ilk olarak düşünce derhal nevruza kökleniyor, diyorsun bu qezelde muhtemelen nevruz bayramından konuşulacak. İkinci ve üçüncü beytler bu fikri bir az daha kuvvetlendiriyor.

Qönçeden gül baş çıkardı, saldı üzünden niqab
Bülbüli - şeyda xetibü - lalezar oldu yine
Köhne dünya yeni halat geydi bu mevsimde uş
Çöhresi dövri bu gün neqşi - nigar oldu yine.

İlkbaharda qönçe örtüğünü, niqabını salar, içinden gül çıkar. Bülbül de gül - çiçekleri görünce bu lalezarın hatipi olar. Şarkı söyler yani. Eski dünyanın yeni elbese giymesi de herhalde kıştan bahara geçmek, toprağın yeşile bürünmesi demektir, diyorsun. Remzlerin farkına varmazsak buraya kadar yüzde yüz nevruzdan konuşuluyor hiç şüphesiz. Ama bakınız dördüncü beytte ne diyor?

Nergizi gör, cam elinde mey sunar ariflere
Cümlesin mest eyledi, kendi xumar oldu yine.

İlk bakışta bu da önceki beytler gibidir; millet bayram ediyor, yiyor, içiyor, eğleniyor. Birisi elindeki camdan şerap süzüyor ariflere. Hepsini sarhoş etmiş, kendisi de humar haldedir.

Ama hayır. Bu beyttece şair düşünen beyinlere çok yumuşak bir şekilde işare veriyor; bu işareyi anladıysan, sonrakı üç beytin ve tekrar qezelin başına dönerek önceki üç beytin de asıl manasını anlayacaksın. Bu işare arifler kelmesidir. Qezelin asıl manasının anahtarıdır bu kelime. Çünki düşünüyorsun: neden nergiz yalnızca ariflere mey sunmalıymış ki? Nevruz bütün milletin bayramı değil mi? Hem de nergiz çiçeklerden birisidir; neden onca çiçeklerden yalnızca onun elinde cam olmalıymış? Bu yerdece hatırlıyorsun ki, şair Ademe gözleri nergiz diyor qezellerinde. Kendisi değil, gözleridir nergiz. Cennetliklere cam elinde cennet içeceklerini veren saqi huridir nergiz. Ademin yüzündedir o. Çünki cennetin kendisi de Ademin yüzündedir. Hur ile insü melek bende oldu cümle sana diyor bir qezelinde. (bende - benim içimde anlamında değildir burada, kul, Allah bendesindeki bendedir). Peki neden her insana değil de, yalnızca ariflere sunuyor camdan meyi cennet hurisi? Demek ki, camda olan mey ilahi biliklerdir, onları yalnız arifler anlar. O halde qezeldeki nevruzun, ilkbaharın gelişi Ademin Nesiminin görüşüne gelişlerinden birisidir. Her gelişi bayramdır onun. Yine gelmiş, yine bayram olmuş şaire ve müritlerinden arif olanlara. O halde bülbüli - şeyda Ademin diliyle konuşan, ona bu bilikleri veren Haktır. Diğer bir qezelinde vasfettiği mana

gülşeninin bülbülüdür o. İlahi lalezarın hatipi, natikidir o. Ve bu düşünceler içinde sonrakı, beşinci beyti okuyorsun, görüyorsun ki, hakikaten de, nevruzdan bir iz bile kalmıyor artık.

Bade içmek rövzede ger sen dilersen hur ile
Yar elin tut, bahçeye gir, nevbahar oldu yine.

Yani, ey insanoğlu, eğer sen de rövzede, yani cennet bahçesinde huri ile içmek istersin, yalnız yarın, yani Ademn elinden tutarak girebilirsin o bahçeye. Ademin Nesimiye sunduğu bilikleri kabüllenerek girebilirsin.

Altıncı beytte şair artık bunun ahiret dünyasıyla ilgili bir qezel olduğuna hiçbir şüphe yeri bırakmıyor.

Saqiya, camı getir ki, men uşattım tevbemi
Köhne takvimim menim bietibar oldu yine.

Eski takvim derken neyi kastediyor?

Ademle ilk görüşüne kadarkı biliklerine eski bilikler diyor şair, hürufiliğe kadarkı sufi devrine ise eski zaman, eski takvim. Ademle her görüşünden aldığı ilahi bilikler o eski takvimin her defa bir az daha eski olduğunu, itibarsız olduğunu anlatıyor ona. O yüzden saqiden, cennet hurisinden camı getirmesini rica ediyor. Ve nihayet, sonuncu beyt: şair camı istemesinin nedenini Ademe sübh rüzgarıyla ilettiği ricada bildiriyor.

Sen Nesimi razını, ey dan yeli, yara yetir
Sensizin halim perişan, biqerar oldu yine.

Görüyor musunuz, nevruzla, gül ile, bülbül ile başlayan ve toplam yedi beytten ibaret olan küçücük bir qezelin mana açılımı nerelere gitti?

Onun anlaşılmaz dini hakikatler barede dedikleri dini tasavvürlerde büyük bir çevriliş idi. Tabii ki, Ademin ilkin ve cennete girme halinin Yer insanının ilki gibi olduğunu kabül etmiş ananevi, mühafazakar dindarlar onunla barışamazlardı. Onun dediklerini tamamen küfr hisap ediyorlardı. On sekiz bin alemi yaratmazdan önce Ademi yaratmıştır Allahü - Teala, diyor şair. Yaratacağı alemlerin ayelerinden oluşan Ana Kitabı Ademin yüzündeki Levhi - Mahfuza yazmış, sonra alemleri yaratmışdır. Yani alemlerin yaratılışı Ademin yüzündeki Ana Kitabdakı ayelerin icrasıdır. Dolayısıyla, alemlerin varlık hali Ademin yüzündeki ayelerin mecmusudur. Alemler Levhi - Mahfuzdakı ayelerin suretiyse, ayeler o alemlerin aslıdır. Bu yüzden Ademe On sekiz bin aleme ayine oldu suretin diyor şair. Alemler bir gün ezelden yokmuş gibi siline bilir ilahi tarafından ama, onların aslı olan Levhi - Mahfuzdakı ayeler ebediyyen silinmez, çünki Adem ebedidir. Ve yaratılışın aslı ayeler halinde hifz olunduğu için Allahü - Teala Kıyametten sonra istediği alemin bir kum tanesine kadar tamamen aynısını tekrar yaratmağa kadirdir. Ve de istediği kadar aynısını yaratmağa kadirdir.

Ey Nesimi, vechü - Allahın kelamıdır üzün
Ki bu vechüllah içinde fezlü - Rahman buldum uş.

Vechü - Allah, vechüllah Ademdir. Onun içinde yazılıdır Rahmanın fezli olan ayeler. Ve Nesimi de yaratılmışlardan birisi olduğu için Rahmanın o vechüllah içindeki, Ademin içindeki ayelerinden , kelamlarından birisidir. Aynı qafiyeli, aynı on beş hecalı diğer qezelde ise böyle diyor:

Ey Nesimi, dilberin vechi kelamullah imiş
Men onun vechinde bismillahir - Rahman buldum uş.

İlk bakışta aynı manalı beytlerdir. Ama hayır. Bu beytte dilberin vechi vechüllah değildir. Çünki dilberin kendisidir vechüllah; vechü - Allahdır, Ademdir o. Demek dilberin vechi vechüllahın, yani Ademin vechidir. Maddi alemdir yani. Daha doğrusu, Ademin cennetteki halinin kun fe kane olarak maddi aleme çevrilmesidir ki, bu alemde her şey Rahman adıyla, bismillahir - Rahmanla başlar. Yani birinci beytte maddi olanın aslının Adem içindeki aye olmasından, ikinci beytte ise Ademin içindeki ayelerin maddi alemde maddiyat gibi görüntüsünden söz ediliyor.

Dilberin vechi, yani maddi alemin yaratılışı on sekiz bin alemin yaratılışından sonranın işidir. On sekiz bin alemlerden birisi olan cennetler aleminde yaratılacaktı o alem. On sekiz bin alem ise Ademin ilkin yaratılışından sonranın işidir. Adem yaratıldığı zaman o alemler varlık halinde mevcut

değillerdi. Ademin yüzünde müselsel hatt ile mestur idi, gizli idi yani o alemler ayeler şeklinde. Allahü - Tealanın emri üzerine Ademdeki o ayelerden tezahür edecekti o alemler. Yani önce Ademdir vech olan, sonra bu vechten on sekiz bin alemler vech oluyor, daha sonra bu alemlerden birisi olan cennetler mekanında maddi alem vech oluyor. Yani vechin vechinin vechidir bu maddi alem. İç - içedir yaratılış. Birisi diğerinden tezahür edendir. Nesimi de maddi alemin içinde vech olanlardan birisidir. O yüzden diyor:

Külli şeyin halika la reyba illa vechehu

Gör bu vechi ki, ne vechin vechine bürhan olur.

Şair vechüllahın vechinin vechine bürhan, delil olduğu için, yani bunca insanlar içinde ilahi hakikatleri Ademin bir tek onunla paylaştığı için bahtiyarlığını bildiriyor bu beytte. Beytin birinci misrası Kurani - Kerimdendir. Tercümesi böyledir: Onun vechinden başka, şüphesiz ki, her şey ölüb gidendir.

Onun, yani Allahü - Tealanın vechinden başka. Vechi kimdir? Adem. Daha doğrusu, Ademin ilkin yaratılış hali. O vechten başka her şey ölüb gidendir. Aksi halde Allahü -Teala onu melekler ve cin için secdeye layik bilmezdi.

Ademle alemler mukayesesinde alemler surettir, Adem ise işin aslı. Ama Ademle Allah mukayesesinde Adem surettir, asıl olan Allahtır.

Çün on sekiz bin aleme vücudum oldu ayine

Ol suretü - Rahman menem ki, halka mestur olmuşam.

(mestur - gizli)

Bunu Adem diyor Nesiminin diliyle. Nesimi ise onu görünce bu yüzden böyle diyor:

Merhaba, insanü - kamil, canımın cananesi

Alemin cismi sedeftir, sen misin dürdanesi?

Vechini sebül - mesani okuyan günden beri

Gör ki ne divana düşmüş aşiqin divanesi?

Hankı vechini? İlkin yaratılış halini. O halinde onun yüzünde sebül - mesanı, yani Fatihe suresini okumuş şair, okuyunca da asıl imanın ne olduğunu anlamış diye aşiklerin en divanesi olarak deli olmuş, Hakkı bulmuş yani. (Ve burası da çok önemlidir ki, bunu şair hele genclik yıllarından, Seyyid adıyla yazdığı zamanlardan anlamıştır.

Şemi - vahdettir camalın, söhbeti rövşen kılır

Karşıda çok - çok yanadır Seyyidin pervanesi).

Yani maddi aleme kadarkı yaratılış makamları konkret vücut, fert, görüntü halinde olsalar da kesinlikle müstakil makamlar değiller. Tabii ki, ilkinden, Allahü - Tealadan başka. O, yaratılmamıştır, Ezelden vardır. Alemlerin Rabıdır. Hiçkimse onu doğmamış ve hiçkimseyi de doğurmamıştır. Diğerlerin ise birisi diğerine bağımlı, herbirisi öncekinin sureti, sonrakının aslıdır. Bir tek Allah hiçbir şeyin sureti değildir, bütün sonrakıların ise aslıdır. Ademin ilkin hali Allahü - Tealanın Hüsnü Camalının suretidir, on sekiz bin alemin ise aslı. Ademin cennetteki hali onun ilkin halinin suretidir, maddi alemin ise aslı. Maddi dünya Ademin cennetteki halinin suretidir ama, hiçbir şeyin aslı değildir, çünki bu dünya aşağıların en aşağısıdır, bundan aşağı hiçbir yaratılış makamı yoktur. O yüzden bu beyt Ademin ilkin yaratılış haline aittir. Aynı qezelden diğer bir beyt ise Ademin cennetlik haline aittir. Diyor ki:

Ol şahidü - qeybi menem ki, Kainatın eyniyem

Ol nitqü - Rabbani menem ki, dilde mezkur olmuşam.

Yani benden sonra cismimden yaratılmış maddi alemin, Kainatın eyniyim, aslıyım ama, benden yukarıda olan Rabbın nitkiyim.

O halde şaire sorduklarında ki, peyğamber misin?, şair bu soruya nice cevap vermeliydi? Farsca peyğünber sözünün tercümesi haber getiren demek değil mi? Peyğamber değilim derse diyeceklerdi haber getirmiyor musun göklerden?

Evet. Getiriyordu. O, ilahi bilikleri qeyb aleminden alıyordu. Ama hiç bir qezelinde peyğamber olduğu barede bir kelime bile yoktur. O, Kelamü - Natikdir. Peyğamberler Allahın unutulduğu, Allaha şerik koşulduğu ortamda Yaradanın vahid olduğu haberlerini getirenlerdir. Nesimi yaşadığı devirde ise içinde olduğu mühit Kuzey Afrikadan Hindistana, Kafkaslardan Yemene kadar Allahı tanıyanların, Onun Kitablarını, meleklerini, peyğamberlerini kabüllenenlerin, ahirete inananların ümmeti olan mühittir. O ümmete Tövhidi vaaz etmeğe ihtiyac yoktur. Nesimi Tövhid hakkında değil, Adem hakkında konuşuyor. Rahman hakkında değil, sureti - Rahman hakkında konuşuyor. Hak barede değil, suretü - Hakk barede konuşuyor. Adem hakkındakı yanlış tasavvürleri dağıtıyor, Ademin asıl halini anlatıyor. Ve sadece Ademi anlattığı için de bu haberleri qeyb aleminden getirdiği halde peyğamberlik etmiş olmasına rağmen kendisine peyğamber demiyor, Kelamü - Natik diyor. Ve bunu şair demiyor, bu, şairin sözleri değildir; bunu Adem onun ağzıyla diyor. Ve bu sözler Ademin de kendi sözleri değildir; onun ağzıyla Hak konuşuyor. Ve Hak kendi adına konuşmuyor, onun konuşması bütün Hüsnü - Camalın konuşmasıdır. Yani Nesiminin Adem hakkında dediklerinde küfr bulunmuş olsa bile bunda Nesimi asla ve asla suçlu bulunmamalıdır. Sözler Haktan geldiği için de onlarda küfr olmaz asla. İnsanlar Nesiminin dediklerini yanlış anladıkları için ve ya ümumen anlayamadıkları için onları küfr hisap edebilirler. Ebu Cehller, Ebu Lehebler hazret Muhammedi anlayamadıkları için onu dinsiz, imansız hisap etmiyorlar mıydı? Bedevi cahillerin başçısı Malik ibn - Auf o kudretli cini diz çöktürmek bana borc olsun diyerek kendi cahil sürüsünü çekerek peyğamberle kanlı savaşa kalkmadı mı Hüneyn deresinde?

Ademi anlatırken onunla alakalı diğer mevzulara da dokunuyor şair tabii ki. Ruhül - Kudüs melek Cebrayıl mı? Ve ya yalnız melek Cebrayıl mı? O, Ruhül - emindir. Ruhül - Kudüs ise ilahi nurdur, Ruhül - Evveldir ki, maddi ve maddi olmayan her bir şeyin zatında vardır; bu nursuz hiçbir mevcudat yoktur. Bir kum tanesi bile konuşa bilse der ki, o nur bende de vardır. Yalnız insan konuşa bildiği için Hak bendedir demiştir. Melek yalnız nurdan ibaret değildir, o da yaratılmışlardandır; işıktan olan vücutu değil nur, vücutunun içindekidir. Ademin vücutu değil nur, vücutu od - toprak - hava - sudur. Nur onun içindeki ruhtur. Bir ağac, bir kömür yanınca kül olan onun vücutudur, işık saçan ise onun içindeki nurdur, alev zamanı ışık hızıyla onu terk ettiği için işık saçıyor.

Hak Adem vasıtasıyla bir tek Nesiminin ağzıyla konuşmuyor; konuşan kim varsa, mümin - kafir, ihtiyar - çocuk, erkek - bayan, hristian – yahudi - muhammedi, hazret Ömer - Ebu Cehl - firavun, derviş - sultan, Teymurleng - Cengizhan, hepsini konuşturan Haktır. Hak insanların herbirisini aklına, gönlüne, durumuna, haline, makamına göre onun kendi dilinde konuşturuyor. Teymurlengin diliyle Hak, tabii ki, kasap - bakal - demirçi gibi konuşmaz; çünki Teymurleng hükümdardır, pazar adamı değildir, aklı - düşüncesi - emeli savaşa hedeflidir. Nesiminin diliyle ise hükümdarmış gibi konuşamaz, çünki o, tarikat lideridir, şeyhtir, şairdir, ilahiyyatçıdır. Hiçbir insan kendi kendisinden konuşamaz; Hak konuşturmazsa hiçkimse bir tek kelime, bir tek harf bile diyemez.

Bak buradaca ince bir makama dokunmak gerekiyor. Nesimiye göre onunla konuşan Ademdir diye Kelamü - Natikdir. Yani şaire göre natik Ademdir, o ise onun kelamıdır, kelamını söyleğendir. Adem ise diyor ki,

Söyleğen Haktır menim dilimde herdem, yoksa men
Çahar enasirden mürekkep bilisanü - ebkemem.
(çahar enasir – dört ünsür, yani od - toprak - hava - su; bilisanü - ebkem - susmuş dilsiz)

Yani Adem diyor ki, Hak konuşmazsa, konuşturmazsa ben dilsizin birisiyim. Şair Hakka Allahın nuru dyerek şiirinin, nezminin Ondan geldiğini bildiriyor.

Nezmi Nesiminin yeqin Allahü - nurun şerhidir
Ol nuru her kim bilmedi, Haktan nesibi nar imiş.
(Nar - cehennem ateşi; nezm – şiir.).

Ve ya:

Sen değilsen söyleğen, Haktır, Nesimi söyledi
Ol ki aydır, hem zeminü asimanın nuruyam.

(aydır - diyor; zeminü - asiman - Yer ve gök)

Yani Adem değil söyleğen. Ademin diliyle Yerin, göklerin nuruyum diyen Hak söylüyor Nesiminin söylediklerini. Demek, nice ki, Nesimi beşeriyyet için Ademin Kelamü - Natikidir, öylece de Adem qeyb alemi için Hakkın, Allah nurunun, Ruhül - Kudüsün Kelamü - Natikidir. Ademin vücudu değil, içindeki nur Ruhül - Kudüsdendir. Eğer Adem diyorsa ki, On sekiz min alemin mövcudu gönlümdür menim, bu, Ademin kendi sözleri değildir, bu sözleri Hak, Ruhül - Kudüs, Allahın nuru Ademin diliyle Nesimiye diyor. Bu, Allahü -Tealanın Hüsnü - Camalındakı nurdur, maddi ve maddi olmayan herşey bendendir, benim, diyor.

Alemül - qeybin sıfatı menden oldu aşikar
Ey besiretsiz, meni gör ki, ne zatü - ezemem.

Ve Hak bütün Mübarek Adlar yerine konuştuğu için maddi ve maddi olmayan herşey Hüsnü - Camaldandır, gibi anlaşılmalıdır.

Ademin kendisi de, ona secde eden melekler de benim, bendendir, diyor Hak. Arşi - Rahman da, Kainat da, Adem de, Ademe edilen secde de, haşr da, Kıyametten sonrakı hesap günü de, müminin kalbi de, Ruhul - Kudüs de benim diyor Hak.

Hem menem insü - melek, hem Ademü - xaki ile
Bulmuşam hem arşü - Rahman, cümle oldum Kainat
Ademem, hem Ademe oldum sücud ihlas ile
Tutmadı ol emri, şeytanü - leini nara at
Hem menem haşr ile mezher, hem menem yövmül - hisab
Hem bu yövmün haceti, hem olmuşam ehli - zekat.
Müminin kalbi, sefası, hem menem Ruhül - Kudüs
Hem sıfatımdan olubdur aleme nuri - necat .

Hak da diğer Mübarek Adlardan her birisi gibi Allahü - Tealanın Hüsnü - Camalındadır, Onun konuşması Hüsnü - Camalın konuşması demektir. Fikrim bir az daha aydın olsun diye böyle bir mukayeseyle diyeyim: insan vücutunun da her bir noktası konuşmaz, konuşan yalnızca ağızdır. Ama ağızın konuşması bütün vücutun konuşması gibidir. Çünki ağızdan çıkan söz bir tek ağızın değil, bütün vücutun sözüdür. Öylece de Hakkın konuşması diger bütün Mübarek Adların sözüdür. O yüzden anlamak lazımdır ki, Nesimiyle Adem (öylece de melek, huri, peri) vasıtasıyla konuşan Allahın Hüsnü - Camalıdır. Eğer Nesimi diyorsa

Ademi - xakiden Esma öğrenenlerdir melek
Divin aslı od idi, öğrenmedi Esmamızı,

(Ademi - xaki - toprak Adem)

bunu Hak Ademe diyor ama, burada Hak bütün diger Esmail - Hüsna adından konuşuyor. Diyor ki, Yüce Mecliste Adem eşyaların adlarını değil, Mübarek Adları söylerken melekler ondan öğrenmişler o Adları ama, div, yani İblis alevden yaratıldığı için öğrenmemiş Onları.

Ondan Esma okuduk, Esmai - küll derler bize
Qem değil div er müsellem tutmasa devamızı.

(müsellem – mübahiseedilmez)

Bakınız, Ademden Esma okuduk, diyor. Öğrendik demiyor. Yani o Mübarek Adları Ademin diliyle Biz okuduk. Esmai - küll, yani bütün Adlar, yani Hüsnü - Camal okudu o Mübarek Adları. Ademi yalnızca Hak konuşturmuştu ama, bütün Adların yerine konuştuğu için Biz diyor, Ben demiyor. Ama İblis bunu anlamadıysa, bunu Ademin konuştuğu gibi anladıysa Bize qem değil.

Ama konuşanın konkret olarak hankı Mübarek Ad olduğunu bildirmek gerektiğinde Hak Bizden Bene geçiyor.

Men ki mana gülşeninde söylerem bülbül gibi
Hasret eyler nitk ile tutiyü - şekkerxa Bize.

Mana gülşeni Ademdir. Mana gülşeninde söylemek Ademde söylemek, onun diliyle söylemektir. Tutiyü - şekkerxa Nesimidir. Yani Mübarek Adların içinde bir tek konuşan benim, diyor

Hak. Ben konuşuyorum ama, bir tek bana değil, Bize hasret ediyor tutiyü - şekkerxa. Çünki bütün Adların yerine konuşuyorum, yalnız kendi Adıma konuşmuyorum. (Kurani - Kerimdeki ayelerde Allahın adından neden Biz yerine bazen Ben deyilmesinin cevabı da bundadır. Nesimiden başka hiçbir yerde buna bu kadar mantıklı izah bulamazsınız).

Şair Ademi vesf ettiği zaman yüzünü ona tutuyorsa da onunla konuşanın Hak olduğunu bildiği için diyor:

Suretin vasfını sordum ise her taifeden
Meninin güzgüsüne suretü - Rahman dediler
Seni bu hüsnü - camal ile, bu lütf ile gören
Korktular Hak demeğe, döndüler insan dediler.

Yani Adem Esmail - Hüsnadan farklı olarak konkret vücut halinde olduğu için ona Hak diyememişler, insan demişler. (Beşer evladı değil, qeyb aleminin insanı demişler. Nesimi dünyasında qeyb aleminin insanı yaratılış, vücut bakımından beşer evladından tamamen farklıdır). Aslında ise o, Esmail - Hüsna sıfatlarının mahdut kısmının çahar enasirle, yani od - toprak - hava - su ile yoğrularak Hüsnü - Camalın tezahür formalarından birisi gibi yaratılmışdır. Hak Esmail - Hüsnanın Ademde olan sıfatları adından derken

Ümmühatın zübdesiğiz, Hakka mezher olmuşuz
Şöyle zatız ki, bulunmaz bir dexi hemtay Bize,

bunu nezerde tutuyor. Ümmühatın zübdesi annelerin gövheri demektir. Araplar od - toprak - hava - su ünsürüne anneler diyorlardı, yedi sema cismine ise babalar . Yani Adem çahar enasirle yoğrulup yaratılarak Hakkın mezheri olmuştur ve ona beraber ikinci bir yaratılış bulunamaz.

Cennet ehli ki, üzün bağına, ey cennetü - hur
Rövzeyi - xüld ile rizvan dediler, gerçek imiş
Möcüzat ehli ki, yazın görücek suretine
Levhi - Mahfuz ile Kuran dediler, gerçek imiş .

Hak Nesimiye bunu anlatıyor ki, Adem bir görüntüdür Allahü - Teala için bir yaratılış olmak itibariyle, cennette çok yüksektir makamı, cennet hurudur o, cennetten önceki ilkin halinde ise bütün cennet bahçeleri onun yüzünde aye şeklinde yazılıdır, Kurani - Kerimin hifz olunduğu Levhi - Mahfuz da onun yüzündedir, onu görüntü eden çahar enasirdir. O görüntü, o çahar enasir olmazsa Biz ilahi sıfatlar olarak Hüsnü - Camala ait, kimseye görünmez ilahi nurlarız.

Çahar enasirdir Bizi suretde kıldıran karar.

Hak anlatıyor ki, Biz Ademi on sekiz bin alemi yaratmağa maksat olarak yaratmışız. Yani Adem Hüsnü - Camalın mezheri olmakla alemlerin yaratılışında ilkin aşamadır; önce o alemlerin nice yaratılacağı hakkında ilahi emrler, ayeler yazılmıştır Ademin yüzünde, sonra Allah Ol deyince bir andaca o ayelerin icrası baş vermiştir ve Ademin yüzündeki Levhi - Mahfuza yazılı haman o ayelerden cennetler alemi de dahil olmak üzere on sekiz bin alem yaratılmıştır. Yani bir vücuttan on sekiz bin vücut yaratılmıştır. Sonra o alemlerden birisi olan cennete salınmış Ademden, daha doğrusu, Ademin cennete sığacak ikinci halinden bu maddi alem yaratılmıştır. Yani Ademin ilkin hali on sekiz bin alemin yaratılmasından bir önceki makamdırsa, Ademin cennetlik hali maddi alemin yaratılmasından bir önceki makamdır.

Ey Camalın mezheri zatü - sıfat
Sende zahir oldu resmü - feli - zat
Ay üzündür Hakk -Teala güzgüsü
Pertövi - çöhrenden oldu Kainat.
(pertövü - çöhre --- parlak yüz)
Ve ya:
Çün Nesimi Ademi bildi ilahın mezheri
İşte rövşen mezherin medlul dalı mendedir.

Bu, oldukca büyük vasıfdır Adem için. Bu sözlerde meleklerle cinin neden Ademe secde etmeli olduklarının cevabı vardır. Yarattıklarından hiçbirisini Adem yüceliğinde yaratmamıştır Allahü - Teala. Ve madem ki, Adem ilahın mezheridir, Mübarek Sıfatlardan oluşan yüce bir varlık olarak Ademin Nesimiyle konuşması Hüsnü - Camalın Nesimiyle konuşması anlamındadır. Yani Nesimiyle konuşan Allahtır, Adem aracılığıyla konuşuyor.

Bak, Nesimi qezellerinde zaman - zaman hatırlanan, bazen bir tek mısrayla dokunularak üstünden geçilen, sanki diğer mısralardakı fikirlerin gölgesinde saklanmağı istenen sır --- Nesimi sırrı budur.

Yani Nesimi ya Rab, ya Hakkü - Teala, ya Rahman derken kesinlikle Ademe değil de, Allaha, Onun Hüsnü - Camalına, Onun Mübarek Adlarına müracaat ediyor. Ona yüzünü tutarak kudretine hayranlıkla Ademi soruyor.

Ya Rab, ol üzün çırağı şemü - xaverden midir?

Ya Rab, ol servin yanağı verdü - ehmerden midir?

Yani şair Allahın Adlarından birisi olan Rabdan Ademin çok parlak iman şölesi saçan yüzünü, yanaklarının gül gibi kırmızılığını soruyor. Ademe yüzü niqablı gül diyor.

Ya Rab, ol mişkin selasil ki, niqab olub güle
Mişki - tatari deyim, ya sünbüli - terden midir?
Ol yanağın cüresinden esrimiş Ruhül - Qüdüs
Ya Rab, ol camın şerabı abi - kevserden midir?
Ey şekerdendir diyen ol cani - şirinin lebi
Billah onu baxşıya sor, gör ki şekerden midir?..
Berqü - nesrin üzre, ya Rab, ol dizilmiş inciler
Sübhdemi vaxtında düşmüş çey mi, ya terden midir?..
Dilberin cövrü tükenmez, aşiqin bahtı uyur
Baht eder, ya Rab bu cövrü, yoksa dilberden midir?
Ol saadetli kemer ki, qucur onun belini
Talihi mesut imiş, ya kuvveti zerden midir?

Bu füsubkar qezelin hiçbir şerhe ihtiyacı yoktur zannindeyim. Her şey belli. Sevgili yara hayranlığın bunca incecik ifadesini bu günece okuduğum hiçbir şairin şiirinde göremedim vallahi. Şahsen bana sorarlarsa Nesiminin zariflerden zarif, hoş sabah rüzgarı gibi ruh okşayan qezeli hangısıdır?, hiç düşünmeden bu qezeldir derim. Böyle bir şaire bu gün bile kafir diyenlerle onu küfrde suçlandırarak idam edenler arasında ne fark olabilir yani? Adam bu dünya sakini olsa da sanki bir ayağı qeyb aleminde olmuştur. Son beytte, bakınız, nice yumuşak bir tarzda buna işare vuruyor:

Adı mahv oldu Nesiminin, qelem çek harfine
Ey bu defterden habersiz, ol bu defterden midir?

Yani, ey bedbaht düşman, Nesimi cismen mahv olabilir, Yer yüzü defterinden sile bilirsin onu ama, o, ruhen bu defterden midir ki? Sildin nolacak, silmedin nolacak? İlahi alemin defterinden nice sileceksin onu?

Nesimi qezellerindeki birinci sır Nesimi sırrıdır demiştim. Onu açtım. Şimdi ikinci sırra geçiyorum. Sırrı - pünhana yani.

Beşeriyyet Ademi görmüyor diye şair ona niqablı gül diyor. Gören bir tek Nesimidir, ona da inanmıyor muhafazakar dindarlık. Onu yalançı, sahtekar, fırıldakçı, dinsiz, kafir diye aşağılıyorlar. Son devir qezellerinde şair Ademe yalvarıyor ki, aç götür niqabı yüzünden, görsünler, bilsinler seni. Ama Adem neden buna gitmiyormuş? Neden gizli kalmak istiyormuş Kıyamete kadar? Niqabı götürünce hankı büyük hadise baş verebilirmiş?

Nesiminin bu yalvarışı muhafazakar dindarlığın ona karşı olan hakaretine, hücumuna, kınamalarına son vermek için miydi? Hayır. Asla. Şair ilahi aşkı yüzünden ona karşı edilen her bir hücuma karşı her zaman sakindir, bu hücumları normal hisap ediyor, onlara karşı sabırla, metanetle durmağı deli bir sevdaya düşmüş aşik gibi kendisinin kutsal görevi sanıyor. Bir kez görmek için canını

ve iki cahanı vermeğe her an hazır olduğu Ademle görüştüğü için cahillerin neler söylemesi umrunda bile değildir. Bu yalvarışlarda şairin maksatı başkadır. Bunu yalnız hürufiler biliyor ve diğer mezhep adamlarından gizli tutuyorlardı.

Ve her taraftan yavaş - yavaş Halepe toplanıyorlardı.

Niqabı götürmek meselesine açıklık getirmezden önce bir hususa da dokunmak gerekiyor; bu, Nesimi qezellerinde çok ince makamdır. Şair Ademden başka perilere, cennet hurilerine, meleklere de müracaat ediyordu. Mesela, periye müracaatı:

Mühnetinden, ey peri, haşa ki men üz dönderem
Yanaram pervanetek ber - nar, senden dönmezem
Her reqibin günde min kez tenesin nuş eylerem
Men Nesimi, sen peri, zinhar senden dönmezem.

Ve ya melek görünce ona müracaatı:

Hankı bürcün yıldızısan, ey melek, bilsem seni
Menzilin ref oldu yüz min kövkebü - seyyareden.
(kövkebü - seyyare - yıldız)

Ama hankı varlıkla konuşuyorsa konuşsun, biliyor ki, hepsi Ademin maddi alemde bu ve ya diğer görüntü formalarıdır. O yüzden melek görünce:

Kıbleyi - iman göründü sen büti - eyyareden.
Aferin olsun, seni ne hoş yaratmış Yaradan,
(büti - eyyare - zirek put)

diyor. Yani melek görünce iman kıblesi hisap ettiği Ademi görmüş gibi oluyor şair. Neden? Çünki biliyor ki, maddi ve maddi olmayan külli - mevcudatın doğum, yaşam, ölüm ayeleri ilericeden inceliklerine kadar Levhi - Mahfuzda yazılıdır, o Levhi - Mahfuz da Ademin ilkin yaratılış halinin yüzündedir. Bir beşer evladı olarak Nesiminin de doğum, yaşam, ölüm ayeleri, tabii ki, o Levhi - Mahfuzdadır ve daha bu fani dünyaya gelmeden, bu maddi alem oluşmadan, on sekiz bin alemler yaratılmadan Nesimi de bütün beşeriyyet gibi o Levhi - Mahfuzda ayeler şeklinde doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Nesimi dünyasının bu izahı olmadan daha dünyalar, alemler yaratılmazdan önce onun Ademin yüzündeki Hak nişanesini nice göre bildiğini asla ve asla anlamak mümkün değildir. Diyor ki:

Düşdüm ezelde zülfüne dam olmadan henuz
İçtim lelin şerabını cam olmadan henuz .

Bu qezeldeki Ben Nesimi değildir. Adem de değildir. Haktır konuşan. Ademin ilkin yaratılışında Allahın sıfatlarından birisi olarak Ademde tezahür ettiği ilkin zamandan konuşuyor Hak. Ademi anlatıyor.

Yazmış üzünde sureyi - Rahman elesselam
Arş ile kürsü, Levhü qelem olmadan henuz.
Gördüm üzünde nuru, tecellihü şövqünü
Ay ile Güneşte nuri - qiyam olmadan henuz...
Vechinde yazmış idi onun yirmi sekiz harf
Xettü - beyanü - harfü kelam olmadan henuz.

Mana derinliğine varıldığında arif olanların akıllarını donduracak nitelikte ağır bir qezeldir. Ve son beyt. Yalnızca son beytte Nesimiden konuşuyor.

Görmüş idi üzünde Nesimi nişanü Hak
Ol dem nişanü sübh ile şam olmadan henuz.

Yani Nesimi Ademin yüzünde Haktan nişane olduğunu, onun beşeriyyetten farklı olarak Hak suretli insan olduğunu hele dünyalar yaranmazdan, sabahlarla akşamların nişanesi bile olmadığı zamanlardan biliyormuş. Aslında bu bilgi bütün diğer insanlara da aittir ama, onların besiret gözü açık değildir diye bilemezler. Bir tek Nesiminin besiret gözü açıktır, çünki Hak yalnızca onunla konuşuyor.

Ve madem ki, cennet huru ve hurisi de, peri de, melek de Ademin tezahür, vech formalarıdır, Adem de Hüsnü - Camalın tezahür, vech formasıdır, o zaman onlar konuşunca da onların da

sözlerinin Allahtan geldiğinden emin idi şair. Yani Ademle konuşuyor ama, Adem araçılığıyla Allahla konuşuyor. Qezellerde Nesimi sırrı diye geçen sır budur.

Fezlüllah Neiminin idamından sonra İrana, Anadoluya, daha sonra da Halepe giden Nesimi artık remzlerle konuşmayı bırakarak bu sırrını açıyor, her şeyi açıkca söylemeğe başlıyor.

Zülfi - rüxsarın Nesimi sırrını faş eyledi
Ki, bu esrarın beyanı arşi - Rahman gösterer.

Ve ya:

Razımı faş etti ahım, ol sebepten ey nigar
Vesline vesl olmağa çün deqme her nadan gelir.
(razımı--- sırrımı).

Adem buna kesinlikle karşıdır. Sırrın açığa çıkması zamanı daha yetmemiştir. Nesimiyi uyarıyor ki, bu işten kan kokusu geliyor, remzlersiz konuşmasın. Ne kadar ki, Nesimi insanlara onunla, sadece, Ademin konuştuğunu, sübhçağı zamanları Ademin onun görüşüne geldiğini diyordu, muhafazakar dindarlık onu, sadece, hayaller aleminde tahayyülüyle şiir yazan romantik ruhlu bir şair kabül ediyordu. Derviş terki - dünyadır, onun yar sevmesi günahtır, Yarın ile hoş musun? gibi sözlerle onu kınıyorlardı. Ama onunla konuşulan makamın Hüsnü - Camal olduğunu söylemesi artık peyğamberlik iddiasıydı cahillere göre. Din alemi, tabii ki, bunu kabül edemezdi; çünki hazreti Muhammedden sonra peyğamber olamazdı.

Ama Nesimi Ademi dinlemiyor, Halep şehrine gidiyor. Açıkca mübarizeye başlamak fikrindeydi. Ama neden Anadoluyu terkediyor? Oradaca mübarizeye başlaya bilmez miydi?

Büyük İpek Yolunun üstünde olan Halep şehri şairin ilmini dört bir tarafa yaya bilmesi bakımından, tabii ki, önemliydi. Ve nesimişinaslar Nesiminin Halepe gitmekte maksatının genellikce ilmini yaymak sebebinden olduğu kanaatındadırlar. Ama o yıllarda onun buna, ilminin yayılmasına ihtiyacı var mıydı yani? Hele Teymurlengin sağlığından onun qezelleri Merkezi Asyaya kadar gidip çıkmamış mıydı? Mübarizeye başlaması için Halepi seçtiği zamanlarda müsliman dünyasının hemen - hemen her bir şehrinde, her bir köyünde şairin qezelleri diller ezberi değil miydi?

O halde neden Halep?

O zaman bu şehir Mısır memlük sultanlarının idaresindeydi. Mısır bir Kuzey Afrika ölkesi olarak Mağrip ölkelerinden hisap ediliyordu. Hadislere göre ise, Kıyametin alametlerinden birisi bu olacak ki, mağripten ikinci bir Güneş doğacak.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.